

منطق عقلی امامت در بیان و سیره

امام حسن عسکری علیه‌السلام

امامت پدیده‌ای خارج از جامعه نیست که دین بخواهد به جامعه تحمیل کند. امامت پاسخ به نیازی است که جامعه ابراز کرده است؛ پاسخی از سوی انسان (امامتی بشرساخته برای بشر)؛ پاسخی از سوی خدای انسان (امامتی خداخواسته برای بشر). ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾؛ (انبیاء:۷۳). تنها تفاوت جوامع دینی و غیردینی در همین مسئله است.

با این منطق است که ما امامان خود را امام هدایت می‌نامیم، «ائمّه یهدون بامرنا» و معتقدیم امامت تا روز قیامت ناچار به تداوم است؛ بنابر این هم اصل نیاز به امام و هم نیاز به امام تا لحظه برقراری حیات در زمین، امری عقلی است که البته روایات و نقل‌های معصومان علیهم‌السلام مؤید آن است. حجت‌الاسلام والمسلمین محمد عابدی، عضو هیأت علمی گروه قرآن‌پژوهی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، در یادداشتی به این موضوع پرداخته‌اند.

• حقیقت امامت

«امامت»، پاسخ عقل به دو مسئله مهمی است که همواره کاروان بشریت با آن درگیر بوده است. ۱. نیاز به شناخت هدف زندگی (چگونه زندگی کردن) ۲. نیاز به تأمین هدف زندگی (چگونگی تأمین هدف زندگی). تاریخ بشر نیز گویای این است که هیچ جامعه‌ای در عمل بدون پاسخ به این دو، حیات اجتماعی‌اش را پی نگرفته و خواسته و ناخواسته، به مهندسی حیات خود براساس این دو مسئله اقدام کرده است.

بشر اجتماعی چاره‌ای نداشته و ندارد که یا هدف را خودش تشخیص می‌دهد و قدرت اجرایی تأمین هدف زندگی را نیز خودش منصوب کند که همان نظام‌های اجتماعی و سیاسی بشرساز هستند که مکاتب مختلف و بسیار متنوعی را بر این مبنا پدید آورده و جامعه خود را تدبیر کرده‌اند یا شناخت هدف را به خداوند سپرده و هدف زندگی را از او جویا شده‌اند و راهبر و تأمین‌کننده این مسیر را نیز از او خواسته‌اند. خداوند نیز، هدف از زندگی را تأمین سعادت و رسیدن به قرب الهی معرفی کرده و در پاسخ به «چگونگی تأمین هدف زندگی»، نظام امامت را ایجاد کرده است. بر اساس این نظام، افرادی معین شده‌اند که دسترسی به امر و نهی‌ها و قانون‌های الهی که مسیر عبودیت و بندگی را نشان بدهد، دارند.

تدبیر و مدیریت حیات بشر توسط گروه اول (امامت بشری انسان) به دو دلیل مهم، همواره با نقصان و ناکامی مواجه بوده است و بشر را به ضلالت و گمراهی کشانده است: اول: نقصان احاطه علمی بشر «وما اوتیتم من العلم الاّ قليلاً» و نقص شناخت از معادلات فراگسترده هستی و مناسبات میلیاردها انسان با همدیگر و با طبیعت و مصالح دنیایی و مصالح اخروی فرد فرد انسان‌ها و مقتضیات حیات مادی و حیات روحی آنان و… (شبّهات علمی). دوم: وجود گرایش متنوع در انسان‌ها که برخاسته از بعد مادی و فقر آنان است: «انتم الفقرا». برای همین در طول تاریخ هر حکومتی که بر ویرانه‌های حکومت قبل سامان یافته، قوانین را مطابق امیال خود تغییر داده است و بخش مهمی از تغییرات علاوه بر تغییر شناخت‌ها و ادعای تکامل شناخت، مربوط به تأمین خواسته‌های و هواهای فردی، اجتماعی، منطقه‌ای، ملی، نژادی و… بوده است (شبهوات عملی).

نتیجه اینکه قوانین مهمی که انسان‌ها برای حیات اجتماعی و سیاسی تشریع می‌کنند، یا آلوده به شبّهات علمی است که از محدودیت دستگاه شناختی آنان ناشی

جزئیات برنامه‌های آموزشی حوزه علمیه قم اعلام شد

ضوابط و شرایط آموزشی برنامه‌های جاری (کد ۴۲۹) سابق (کد ۵۳۱) و قدیم (کد ۵۳۰) سطوح عالی و خارج حوزه علمیه قم در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ اعلام شد.

به گزارش خبرگزاری حوزه، براساس اعلام معاونت آموزش حوزه علمیه قم، با توجه به اینکه ارائه هرگونه خدمات به طلاب اعم از آموزشی، نظام وظیفه، کمک‌هزینه تحصیلی مرکز خدمات، اختصاص شهرییه هدافمند و...، منوط به انتخاب درس در سامانه نجاح و حضور مستمر در کلاس درس و موفقیت در امتحان می‌باشد و لازم است، این حضور توسط اساتید محترم یا نماینده کلاس به‌طور مستمر و کامل در سامانه نجاح مورد تأیید قرار بگیرد، طلاب محترم سطوح عالی و خارج حوزه علمیه قم، به نکات ذیل توجه کنند.

۱. انتخاب درس طلاب سطوح عالی و خارج حوزه علمیه قم در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳، از تاریخ ۱۴۰۳/۰۶/۱۰ تا ۱۴۰۳/۰۶/۱۰ به شرح ذیل در پیشخوان آموزش نجاح آموزش گزیننه انتخاب درس اعلام خواهد شد.

الف) از تاریخ ۱۴۰۳/۰۶/۱۰ تا ۱۴۰۳/۰۶/۲۳ خاص طلابی که در نوبت شهریور امتحان ندارند.

ب) از تاریخ ۱۴۰۳/۰۶/۲۵ تا ۱۴۰۳/۰۶/۳۱- جهت حذف و اضافه و طلابی که

از وصیت‌های من که در آستانه مرگ«هستم» و نفس‌های آخر را می‌کشم، به تو که از نعمت جوانی برخورداری، آن است که معاشر خود و دوستان خویش را از اشخاص وارسته و متعهد و متوجه به معنویات و آنان که به حبّ دنیا و زخارف آن ندارند و از مال و منال دنیا به‌اندازه کفایت و حد متعارف پا بیرون نمی‌گذارند و مجالس و محفل‌شان آلوده به گناه نیست و از اخلاق کریمه برخوردارند، انتخاب کن که تأثیر معاشرت در دو طرف صلاح و فساد، اجتناب‌ناپذیر است و سعی کن از مجالسی که انسان را از یاد خدا غافل می‌کند، پرهیز نمایی که با خوگرفتن با این مجالس، ممکن است از انسان سلب توفیق شود که خود مصیبتی جبران‌ناپذیر است.

اخلاق باید در همه‌جا و در همه دروس مورد توجه قرار گیرد و اعتقادم بر این است که باید هر کسی حوزه درسی بزرگ و کوچک دارد، یکی دو دقیقه موقتاً و مؤخرتاً درس اخلاق بگوید تا طلاب با اخلاق اسلامی بار بیایند.

• اول خودسازی

شما باید خودتان را بسازید و بعد ملت را بسازید. خودسازی به اینکه تمام ابعادی که انسان دارد و انبیا علیهم‌السلام آمدند برای تربیت آن- تمام ابعاد را- ترقی دهید؛ جنبه علمی، همه ابعاد علم؛ جنبه اخلاقی، همه ابعاد اخلاق؛ تهذیب نفس، وارسته کردن نفس از تعلقات دنیا که سرمنشأ همه کمالات وارسته شدن نفس از تعلقات است و بدبختی هر انسان تعلق به مادیّات است. توجه و تعلق نفس به مادیات، انسان را از کاروان انسان‌ها باز ممدارد و بیرون رفتن از تعلقات مادی و توجه به خدای تبارک و تعالی، انسان را به مقام انسانیت مرساند. انبیا علیهم‌السلام هم برای همین دو جهت آمده بودند؛ بیرون کردن مردم از تعلقات و تثبیت به مقام ربوبیت…

• علم و عمل دو بال پرواز

شما آقایان اهل علم که بعضی لباس [...] ملبس به لباس علم هستید و بعضی یا اکثر آن‌شاءالله بعد ملبس خواهید شد،

ان‌شاءالله این مراتب را طی بکنید.

امید است که شما آقایان در خلال تحصیل، توجه به این مطلب داشته باشید که در مدرسه‌ها منزه کنید خودتان را از تعلقات دنیا. تمام گرفتاری‌های بشر از این تعلقات است.

(صحیفه امام، ج۸، ص: ۲۶۸)

• اشتباه روحانیان به حساب نظام نوشته می‌شود

الآن ما در تمام سطح ایران می‌بینیم که یک نابه‌سامانی‌هایی هست، یک اختلافاتی هست، یک کارهایی هست که نباید بشود. چیزهایی که برخلاف رضای خداست، برخلاف دستور پیغمبر اکرم علیه‌السلام است، برخلاف دستور اسلام است، در همه سطح کشور واقع می‌شود. نه همه می‌کنند؛ لکن در تمام سطح کشور هستند، اشخاصی که هم چه کارهایی می‌کنند و خوف این است که این به‌پای اسلام نوشته بشود؛ به‌پای جمهوری اسلام نوشته بشود و در خارج بگویند: این هم نظام اسلام و این هم جمهوری اسلام که مثل سابق است با اختلاف افراد؛ همان‌طوری که سابق می‌ریختند، توی خانه‌های مردم و می‌گرفتند و هیچ تحت قاعده‌ای نبوده الا قاعده جبارتد؛ به مملکت ما ضرر وارد مثلاً در بعضی جاها می‌روند، خانه مردم [را بازرسی] می‌کنند؛ این پای اسلام حساب بشود. اگر پای خود ما حساب می‌شد، خوب، مسلک مسلک صحیح؛ لکن آنهایی که می‌خواهند، در این مملکت باشند، آنها دارند خلاف می‌کنند؛ مثل کارهای رژیم سابق، آن را پای اسلام حساب نمی‌کردند. آنها یک دست‌های بودند که کارهای می‌کردند و روی رژیم طاغوتی بود. این به مسلک ما هیچ ضرری وارد نمی‌آورد؛ به مملکت ما ضرر وارد می‌آورد؛ اما مسلک ما محفوظ می‌ماند و آنها را خلاف اسلام می‌دانستند؛ خلاف رژیم اسلامی می‌دانستند؛ لکن اگر امروز خدای نخواستد در طبقات مردم خصوصاً در طبقات روحانیین که آنها در رأس هستند و آنها نماینده اسلام هستند، اگر خدای نخواستد بعضی اشخاص ملبس به لباس روحانیین یک کاری بکنند به اسم روحانی، یک کاری بکنند به اسم کمیته کذا و این کار برخلاف موازین شرعیه باشد، این را دیگر نمی‌آیند حساب کنند به اینکه این رژیم طاغوتی است؛ می‌گویند رژیم اسلامی است و این هم کارهایش؛ این هم حرف‌هایی است.... (صحیفه امام، ج۸، ص: ۲۷۳)

• راه خوب و خطرناک

من امیدوارم که شما آقایان که در این راه قدم برداشتید و در مدرسه دینی و علمی وارد شدید، بعدها از ذخایر این امت و از مبلغین اسلام باشید. راه، راه خوبی است و خطرناک. راه خوبی است که راه انبیاست. انبیا علیهم‌السلام هم برای تربیت بشر آمده‌اند و علمای امت هم، مربیان بشر باید باشند. پس شغل، شغل انبیاست و راه، راه انبیا علیهم‌السلام و خطرناک است که اگر ما به وظایف محوله به خودمان عمل نکنیم، غیر از این است که دیگران نکنند. اگر یک بقال، یک کارمند، یک شخصی که سیمه روحانیت ندارد، یک کار زشتی خدای نخواستد انجام بدهد، این برای خودش عیب است؛ اما اگر شما ان‌شاءالله روحانی شدید و هر کدام‌تان در یک بلدی یا در یک مملکتی ان‌شاءالله سرشناس شدید و مروج دین اسلام، اگر خدای نخواستد انحرافی در شما پیدا بشود، این انحراف انحرافی نیست که مثل سایر مردم باشد.... (صحیفه امام، ج۸، ص: ۲۷۳).

پاسخی از سوی انسان (امامتی بشرساخته برای بشر)؛ پاسخی از سوی خدای انسان (امامتی خداخواسته برای بشر). ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾ (انبیا:۷۳). تنها تفاوت جوامع دینی و غیردینی در همین مسئله است.

با این منطق است که ما امامان خود را امام هدایت می‌نامیم: «ائمّه یهدون بامرنا» و معتقدیم امامت تا روز قیامت ناچار به تداوم است؛ بنابراین هم اصل نیاز به امام و هم نیاز به امام تا لحظه برقراری حیات در زمین، امری عقلی است که البته روایات و نقل‌های معصومان علیهم‌السلام مؤید آن است.

• فلسفه امامت در نامه امام عسکری علیه‌السلام

امام حسن عسکری علیه‌السلام در نامه‌ای که به اسحاق‌بن اسماعیل نیشابوری (از یارانش) نوشته، ضمن پاسخ به شبّهاتی پیرامون واجبات مالی (مانند خمس و زکات...) فلسفه امامت را توضیح می‌دهد: «به‌راستی که خدا از منت و رحمتش، واجباتی را بر شما مقرر کرد، نه به‌خاطر نیازی که به آنها داشت؛ بلکه به‌جهت محبت به شما- که جز او شایسته پرستش نیست- تا بد را از خوب جدا کند و آنچه را در دل دارید، بیازماید و برای رسیدن به رحمت خدا، بر همه سبقت گیرید تا مایه تفاضل مقام‌های بهشتی شما شود؛ لذا حج و عمره و اقامه نماز و پرداخت زکات و انجام روزه و پای‌بندی به ولایت را بر شما مقرر داشته است. برای فهمیدن و فرائض، دری را به سوی شما گشوده است و کلیدی برای رسیدن به آنها قرار داده است. اگر محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بر شما با نصب امامان- پس از پیامبر- منت نهاد. در کتاب بزرگ خود فرمود: «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دنیا» (مائده:۳) (تحف‌العقول، ص ۴۸۵).

دقیقاً با همین منطق عقلی است که امام خمینی علیه‌السلام نیز مسئله ولایت فقیه را بی‌نیاز از دلایل روایی و حدیثی می‌دانست و معتقد بود، ولایت فقیه مسئله‌ای عقلی است و دلایل عقلی آن، ما را از دلایل نقلی بی‌نیاز می‌کند. به نظر می‌رسد، این نگاه در نوع توجه ما به

مسئله امامت، کمتر مورد توجه نویسندگان و محققان است؛ درحالی‌که اگر با این دید به بررسی حیات ائمه هدایت علیهم‌السلام بپردازیم، اصولاً فضایی برای بسیاری از ملاحظات مطرح‌شده باقی نخواهد ماند.

با این نگاه، به گوشه‌ای از شیوه‌های تربیت دینی در سیره امام عسکری علیه‌السلام توجه می‌کنیم. آن‌حضرت در روز جمعه ۸ ربیع‌الثانی سال ۲۳۲ ق در مدینه متولد شد. مادر بزرگوارش خدیث علیها‌السلام و پدر بزرگوارش امام هادی علیه‌السلام است و یگانه فرزندش، هم‌نام رسول‌خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بود و غیر از او فرزندی نداشت. ۲۳ سال با پدر و ۶ سال در مقام امامت بود و در دوره امامتش با معتز (چند ماه) و مهتدی و معتمد معاصر بود و جمعه ۸ ربیع‌الاول ۲۴۰ ق به شهادت رسید.

ویژگی ائمه هدایت علیهم‌السلام این بود که رفتارشان آینه هدایت بود و مردم را با رفتارشان مجذوب مسیر حق می‌ساختند. شیخ مفید رحمته‌الله به‌نقل از محمدبن اسماعیل‌بن ابراهیم‌بن موسی‌بن جعفر علیه‌السلام می‌نویسد: «زمانی که ابومحمد علیه‌السلام زندانی بود، عباسیان نزد صالح‌بن صیف آمدند و گفتند: بر او سخت بگیر! صالح گفت: چگونه چنین کنم! من دو نفر از بدترین انسان‌ها را که می‌شناختم، مأمور او کردم؛ ولی آن دو حالا به عبادت و روزه روی آورده‌اند و در حدی عالی به آن پای‌بندند. صالح دستور داد: آن دو را حاضر کنند و آنگاه پرسید: وای بر شما! چرا با این مرد چنین مهربانانه رفتار می‌کنید؟! گفتند: زنده‌ای مردی که روزها را روزه می‌گیرد و تمام شب را به عبادت می‌گذراند! او ساکت است و عبادت می‌کند و هر لحظه به او می‌نگریم، لرزه به اندام‌مان می‌افتد. عباسیان وقتی این سخنان را شنیدند، ناامید شدند و بازگشتند.» (ارشاد، ص ۳۴۴؛ اثبات‌الهدایه، ج ۳، ص ۴۰۶؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۸).

«ابومحمد علیه‌السلام نزد علی‌بن نارمش که از کینه‌توزترین مردم نسبت به خاندان ابوطالب بود، زندانی شد. به او گفتند: با او [امام] سخت‌گیر باش! امام تنها یک روز نزد او بود که علی‌بن نارمش تسلیم حضرت شد و چون تحت تأثیر امام بود، به چهره حضرت نمی‌نگریست. وی در حالی از نزد امام بیرون رفت که با بصیرت‌ترین مردم بود و بیش از دیگران به عظمت و فضائل امام پی برده بود.» (الکافی، ج ۱، ص ۵۰۸؛ اثبات‌الهدایه، ج ۳، ص ۴۰۲)

تبصره ۱- طلایی که در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ داری شرایط ارتقایی باشند، تا سقف ۲۸۰ ساعت درس به‌صورت هوشمند به آنان ارائه خواهد شد و می‌توانند، طبق ضوابط انتخاب نمایند.

تبصره ۲- با توجه به رعایت پیش‌نیاز، دروس در سامانه انتخاب درس و پایه از پایین به بالا می‌باشد؛ یعنی چنانکه از پایه هفت درسی را ناقصی دارید، مجاز به انتخاب درس از پایه هشت و بالاتر نمی‌باشید.

۵. در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ کتاب شرح تجرید به‌عنوان بدیل کتاب بدایه‌الحکمه در پایه ۷ و درس نه‌ایه‌الحکمه در پایه‌های ۹-۱۰ ارائه گردیده است؛ طلایی که تمایل به تحصیل کتاب شرح تجرید را دارند، در ابتدای سال باید این درس را انتخاب و طبق ضوابط امتحان دهند.

۶. انتخاب درس خارج پس از قبولی در کلیه امتحانات کتبی و شفاهی پایه‌های قبل در هر سال، فقط یک دوره (یک اصول و یک فقه عمومی یا فقه معاصر) مجاز می‌باشد.

تبصره ۱- درس خارج فقط در برنامه جاری کد (۴۲۹) ارائه می‌گردد؛ لذا طلاب سایر برنامه‌ها، باید ابتدا برنامه آموزشی خود را به برنامه جاری انتقال دهند.

تبصره ۲- حضور در درس خارج با حداکثر ۱۹۰ ساعت ناقصی از مجموع ساعات جنبی دروس قبل باامانج است.

تبصره ۳- طلاب درس خارج که چهار دوره آنان در ارزیابی تحصیلی تکمیل گردیده، جهت استفاده نمودن از تسهیلات و خدمات آموزشی، در حال حاضر صرف انتخاب درس برای آنان فعال گردیده که می‌توانند، اقدام نمایند.

۴. مقدار انتخاب درس حداقل ۵۰۰ ساعت و حداکثر ۶۴۰ ساعت می‌باشد.